

Is er iemand als ik niet meer kan?

Preek over Handelingen 1:15-26 & Lucas 15:1-7

Paaskerk Baarn, 1 juni 2014

Ds. C. Kruijswijk Jansen

Is er iemand als je niet meer kunt? Judas pleegt zelfmoord. In het Matteüs evangelie hangt hij zich op, in

Handelingen stort hij zich in zijn zwaard. Zouden de omstanders opluchting hebben gevoeld, of zaten ze vol wraakgevoelens? Ik denk dat het vanwege Judas is, dat tot op vandaag zelfdoding scherp wordt veroordeeld.

Zelfdoding is een ramp, voor degene die de hand aan zichzelf slaat én voor hen die achterblijven. De schok, de onmacht, het schuldgevoel overheerst. 'Had ik er niets aan kunnen doen, had ik niet ...'

Ik was nog maar een paar jaar predikant toen ik voor het eerst te maken kreeg met een zelfdoding. Ze sprong voor de trein, een moeder van achter in de dertig. Ze liet een man achter met twee meisjes van 10 en 12 jaar.

Haar man had al zolang geprobeerd om haar te helpen. Radeloos was hij, verslagen. Een paar weken voor haar dood was ze verdwenen. Na drie dagen vond hij haar, dodelijks beangst en weggedoken achter de verwarmingsketel op zolder.

Bij haar afscheid was de kerk afgeladen vol, met heel veel

schoolkinderen. We zochten woorden voor het ongrijpbare, het onbegrijpelijke om wat ze gedaan had, het machteloze dat we haar niet hadden kunnen helpen. We lazen uit Psalm 39, waar twee keer staat "Ik was verstomd, sprakeloos", en "Hoor mijn hulpgeroep, o God". Die kreet gold de vrouw en het gold ons die achterbleven. We lazen ook het slot uit Romeinen 8, waar Paulus onder woorden brengt dat God je nooit loslaat. "Want ik ben verzekerd dat noch dood noch leven, noch engelen noch machten, noch wat dan ook, ons zal kunnen scheiden van de liefde van God, welke zichtbaar is in Christus Jezus", ook zelfmoord niet!

We weten er geen raad mee, met zelfdoding. Jongeren die gepest worden, of tegen hun examen opzien, ouderen voor wie het leven te zwaar is, te veel, en niet verder kunnen, niet verder willen. Het schokt zo ontzettend. Al de keren dat ik er als predikant mee te maken ad, kende ik de overledene en wist hoezeer hij/zij gehunkerd had naar het leven, naar God, maar het niet kon vinden. Ik had altijd het gevoel dat degene die de hand aan zichzelf sloeg een laatste vertwijfelde poging deed om het leven, om God te vinden. Bij het graf spreek ik altijd de woorden uit die uit een tafelgebed van Huub Oosterhuis komen: "Niemand bestaat, of hij heeft een naam bij U, niemand valt, of hij valt in uw handen, en niemand leeft, of hij leeft naar u toe." De nabestaanden gaf het wel troost, maar er waren er altijd in de wijde kring eromheen die er schande van spraken om zo over de dader te spreken.

Waarom wordt Judas zo veroordeeld tot op vandaag? In de klassieke theologie zou je precies andersom verwachten. Daar wordt gezegd dat Jezus op de aarde komt om te sterven voor onze zonden. Judas is dan het instrument in Gods hand om Jezus over te leveren. Daar zou je hem dus dankvoor voor mogen zijn. Nee, enerzijds is hij hulpeloos, hij kon deze taak niet ontlopen, en anderzijds wordt hij er schuldig om verklaard. Onder de titel "Hulpeloos en schuldig" schreef Aleid Schilder in de jaren zeventig een boekje over de donkere kanten van deze klassieke theologie. "Hoe kan God een mens opzadelen met zo'n loodzware taak?"

Ik ging op zoek naar de sporen van Judas in de bijbel. Ik werd daarmee geholpen door het boekje Judas, verrader of vriend" van B.L. van der Woude. Judas is een apostel, één van de twaalf, hij zat mee aan de avondmaalstafel, ook zijn voeten werden gewassen. Hij was apostel geworden, door het lot tot dit dienstwerk geroepen. Het was zijn roeping, zijn opdracht om met Jezus het Koninkrijk van God gestalte te geven. Samen met alle andere apostelen had hij er schande van gesproken dat een vrouw kostbare mirre over Jezus uitgoot. Alle twaalf zeiden: "Dat had toch beter aan de armen gegeven kunnen worden"! Judas verraadt Jezus. Het woord 'paradidomi' in de grondtekst kun je vertalen met 'verraden' en 'overleveren'. In bijna alle vertalingen wordt 'verraden' gebruikt, zodat de kwade toon gezet is, terwijl 'overleveren' netzo op z'n plaats is. Pas in de Nieuwe Bijbel Vertaling wordt 'overleveren' doorgaans gebruikt. Maar één keer, in het evangelie naar Lucas, wordt het woord 'verrader' gebruikt. Ik zal met u de vier evangeliën doorlopen om te laten zien dat er een verschuiving optreedt in de visie op Judas.

Marcus is het oudste evangelie, daarna wordt Matteüs geschreven, daarna Lucas en tenslotte Johannes.

In Marcus is Judas één van de twaalf. Als Jezus aan de maaltijd zegt “Eén van jullie die met mij eet, zal mij overleveren”, dan klinkt uit 12 monden “ik toch niet, Heer”. Als Jezus dan zegt dat het beter is dat diegene niet geboren zou zijn, is dat niet een vervloeking maar een uiting van tragiek, en van compassie. Dat leidt ik af uit ‘Die met mij eet’: dat is een deel uit psalm 41:10 : “Zelfs mijn vriend, die met mij eet, keert zich tegen mij”. De tragiek overheerst.

Matteüs zet dit beeld voort. Hij pakt het woord ‘vriend’ op. De enige keer dat Jezus iemand ‘vriend’ noemt is in Gethsemane, waar hij tegen Judas zegt: “Mijn vriend, is dit het waartoe je gekomen bent?” In het Matteüs evangelie wordt verteld dat Judas berouw krijgt van zijn daad “Ik heb onschuldig bloed vergoten”.

Pas in het evangelie naar Lucas wijzigt het beeld. In Lucas wordt Judas ‘verrader’ genoemd. In dit evangelie, waarin de satan een grote rol speelt, kruipt de satan in Judas. In Handelingen, van dezelfde schrijver als Lucas, wordt de daad van Judas benoemd als ‘schanddaad’/‘onrecht’. Toch weet ook Lucas nog van compassie, als in dit evangelie Jezus aan het kruis zegt “Vader, vergeef het hen, zij weten niet wat ze doen”. Dat geldt de mensen die hem veroordelen en kruisigen, en denk ik dan, daar valt ook Judas onder die hem heeft overgeleverd.

Het beeld van Judas kantelt definitief in Johannes, de evangelist die de wereld verdeelt in licht en duister. Jezus is de zoon van God in het licht, Judas is de mens die thuishoort in de duisternis. Hij is ‘een zoon van het verderf’. ‘Eén van u is de duivel’: zei Lucas nog dat de duivel in Judas kruipt, bij Johannes is Judas de duivel. Jezus wijst hem aan aan tafel: ‘aan wie ik brood geef, die is het’.

En waar alle twaalf discipelen er schande van spraken dat de kostbare mirre aan Jezus wordt verspild, daar laat Johannes dit protest alleen door Judas zeggen, en met een duidelijke reden: ‘hij is een dief’.

Ik hoop dat ik u heb kunnen duidelijk maken dat er sprake is van mythevorming rondom Judas. Hij is in het laatste evangelie geworden tot de antichrist. Johannes is verantwoordelijk voor het duivelse beeld van Judas. Judas wordt het type van alle Joden. Het zijn allemaal zakkenvullers en dieven, onbetrouwbaar volk. De Joden worden eeuwenlang getekend met horentjes en een staart: als duivels. Het loopt uit op de Holocaust!

Gelukkig is dit niet alles wat er te zeggen valt. Er komt een omslag in denken.

In ca 1750 schrijft de Duitser Klopstock een boek over Jezus. Judas wil de verborgen messianiteit van Jezus aan het licht brengen en daarmee het aanbreken van het Koninkrijk afdwingen. Als Judas overlevert hoopt hij dat het Rijk zal aanbreken.

In de Matteüs Passion van Bach, ook omstreeks 1750 ontstaan, legt Bach een ander accent. Als Jezus aan tafel heeft gezegd dat iemand van hen hem zal overleveren, hoor je 11 keer “Ben ik het, Heer?” De 12de keer verwacht je deze vraag van Judas, maar dan laat Bach iets anders volgen. Er komt een koraal, waarin gezongen wordt “Ik ben het, ik zal boeten”. Een koraal in een cantate is meestal de overdenking, de stem van de hoorder, van het volk. Wij allen, zegt Bach, zijn het, niet perse Judas!

Het derde wat ik noemen wil is de rockopera ‘Jesus Christ Superstar’. Als Judas zich heeft verhangen, komt hij nog één keer in beeld. Doelend op de opdracht dat hij Jezus zal overleveren, schreeuwt hij het uit dat hij door God misbruikt is: “God, you have murdered me!”

De tendens in deze ontwikkeling is het zoeken naar de mens in Judas. Niet oordelen, maar compassie betrachten. Hoe komt een mens zover dat hij z’n leven wil beëindigen, kun je nog iets in die situatie wijzigen, hoe kun je iemand nabij zijn in z’n angst, z’n depressie, z’n onmacht om het leven aan te kunnen?

We zongen bij de lezingen lied 944 van Muus Jacobse; ‘O Heer, verberg U niet voor mij’. De dichter zegt er zelf van dat hij in 1960 tijdens een Liedboekdag de hele dag met andere dichters had zitten praten over de vrome liedjes die ze maakten voor het Liedboek. ‘s Avonds alleen op z’n kamer voelde hij zich beschaamd en leeg. Het waren allemaal woorden en nog eens woorden geweest. Toen schreef hij dit lied als een gebed: ‘O Heer, verberg U niet voor mij’, ‘Spreek zelf in mij het rechte woord’. Hij zocht zélf de woorden. Maar stel je nu eens voor dat je de woorden niet kunt vinden?

Ik heb geen oordeel over Judas, over niemand die de hand aan zichzelf slaat. Ik heb geleerd om compassie te hebben voor mensen. Niemand is wit of zwart, goed of fout. Oordeel niet!

Daarom ben ik zo blij met het kapiteel in de kathedraal van Vézelay. Zo’n kapiteel is een bijbelverhaal in et klein. Je ziet Judas hangen aan de boom, even verder zie je hoe Jezus hem op z’n schouders wegdraagt, gevonden! Deze sculptuur uit ca 1200 maakte diepe indruk op mij. Het een centraal gegeven in het evangelie, van vergeving en draagkracht, een bijzondere uiting van geloof: wie je ook bent, er is iemand die je draagt. Die draagkracht zie je terug in de gelijkenis van het verloren schaap. Dat schaap dat zich heeft vastgedraaid in de dorens en distels, wordt gevonden. De herder heeft alles wat hij heeft in de steek gelaten om dat ene dat verloren dreigt te gaan, te vinden. En als hij he vindt heerst er grote vreugde in hemel en op aarde!

Het geeft een enorme schok als iemand z’n leven beëindigt, een enorm besef van onmacht om nabij te zijn. Je vraagt je af: is er wel iemand als ik niet meer verder kan? Is er dan iemand. Ik zou bij wijze van Amen u willen vragen, als u dat aandurft, om degene die naast u zit een hand te geven, en te zeggen: “Zo mogelijk zal ik er voor je zijn. Ik zal het proberen”. Laten we dat doen.